

Ohar batzuk “Eusko gudariak” kantuaren doinuaren jatorriaz

Inaxio LOPEZ DE ARANA ARRIETA
Administrazioko itzultzailea

“Eusko gudariak” kantua Gerra Zibilean eta frankismoaren garaian Euskal Herriko ereserkitzat hartu zen, nahiz eta Eusko Jaurlaritzak 1936an “Eusko Abendaren Ereserkia” (“Gora ta gora”) doinua hautatu Euskadiko ereserkia izateko.

Gerraostean, gazte abertzale guztiek euskal ereserkitzat hartu zuten “Eusko gudariak”, eta 1970ean, ahobatezkotasun hori areago berreste aldera nolabait, Burgosko prozesuan auzipetuek eta publikoak batera kantatu zuten. 1977an, Espainiako Gobernuak legezatu zuen, Kultura ministroaren proposamenari jarraikiz; ordurako, ezker abertzaleak antolatutako manifestazio askoren amaieran kantatzen zen.

1983an, Euskal Autonomia Erkidegoko bandera eta ereserkia zeintzuk izango ziren erabakitzen ari zirenean, “Eusko gudariak” izan zen ereserkia izateko aukeretako bat (besteak: “Gernikako arbola” eta “Eusko Abendaren Ereserkia”). Gaur egun, “Eusko gudariak” oraindik ereserki modura erabiltzen da ezker abertzalearen ekitaldietan.

“Eusko gudariak” kantuen doinuaren jatorriaz bezainbatean, ez dago adostasunik; gai horren inguruan bi iritzi daudela ikusten dugu.

“MANDO BATEN GAINEAN” bertsoa

Batzuen ustez¹, doinuaren egilea Alejandro Lizaso gudarien kapitain eta txistulari oriotarra izan zen, zeinak oinarritzat hartu baitzuen Inda-

---

[1] <https://www.euskonews.eus/0553zkb/efem55302es.html>

lezio Bizkarrondo “Bilintx” bertsolari ospetsuak Domingo Kanpañari botatako “Mando baten gainean” bertsoa, Luis Urteaga musikariak harmonizatua, eta aldaketa batzuk egin zizkion, bigarren zatia kementsuagoa izan zedin; horretarako, “irrintzi bat entzun da” hitzez hasten den ahalpaldia sortu zuen. Hauxe da “Mando baten gainean” bertsoaren eta erantzunen partitura²:

MANDO BATEN GAINEAN (DOMINGO KANPAÑA)

Hauex dira bertsoaren eta erantzunen hitzak (Zavala, 1978, 252. or.):

Mando baten gañian
 Domingo Kanpaña,
 etzijuak utsirik
 mando orren gaña.

[2] <https://www.eusko-ikaskuntza.eus/es/fondo-documental/cancionero-vasco/ab-5051/>

Azpiyan dijuana
 mandua dek baña,
 gañekua ere badek
 azpikua aña,
 mando baten gañian
 bestia alajaña!

Indalecio, Indalecio
 Indalecio moko,
 uste al dek
 uste al dek
 ez autela joko?

Berriz esaten banak
 Indalecio moko
 ezurak autzi arte
 ez diyat lajako.

Partituraren lehen zatia ikusita (bi-lauko konpasean dagoena), bistan da doinua “Eusko gudariak” kantarena dela, aldaketa txiki batzuk gorabehera. Zehazki, aldaketa horiek bertsoaren hirugarren puntuan hasten dira (*azpiyan dijuana mandua dek baña, gañekua ere badek azpikua aña, mando baten gañian bestia alajaña!*). Gero (hiru-lauko konpasa hasten den tokian), beste doinu bat hasten da, arrunt diferentea; izan ere, Bilintxen bertsoari Domingo Kanpañak emandako erantzuna hasten da eta hor doinua aldatzen da.

Antonio Zabalak bertso horretaz honela dio (1978, 252. or.): “Bilintzek Domingo Kanpañari bota ziona baño bertso ezagunagorik, oso gutxi izango da Euskalerrian. Orregatik, oraingo ontan ez gera jardungo zenbat tokitan arkitu degun eta bakoitzak zer aldaketak dituen esaten. Luzeegia litzake. Argitaraldirik zarrena, guk arkitu ditugunetan, Etxeberria ta Gimón'en *Ecos de Vasconia* kanta-bilduman dago (Etxeverría & Gimón, 1895, 28-29. or.). Itzak zeñenak diran adierazteko, onela dio: *Poesía de Campaña y Vilinch*; Kanpañak erantzuna eman baitzion; etzan ixilik gelditu. Ta doinuagatik onela esaten du: *Música de XXX*; erriaren ahotik jasotakoa, beraz”. Herri-doinua dela bai, argi esaten du, baina, zoritxarrez, ez du zehazten zer urtetakoa den.

Bertsoa hemen dago entzungai:
<https://www.youtube.com/watch?v=yLTj8-t-Blo>

“ATZO BILBON NENGOAN” bertso sorta

Beste batzuen ustez, ordea, “Eusko gudariak” kantuaren hitzak EAJko Euskadi Buru Batzar eta Bizkai Buru Batzarreko presidente Jose Maria Garate Azkarragak ondu zituen, 1932an. Abestiaren doinua Aralarrera egindako mendi-irteera batean entzun zuen aurreneko aldiz, eta, hainbeste gustatu zitzaion, ezen lagun bati esan baitzion doinu horrekin kantu abertzale bat egin behar zela. Esan eta egin: gau hartan bertan idatzi zuen Garatek kantu hura, eta hurrengo egunean Bilboko Euzko Gaztedi EGira eraman.

Doinua Arabako Oleta herrian aurkitutako “Atzo Bilbon nengoan” bertso sortaren herri-doinutik hartu zen. Doinu hari Resurreccion Maria Azkue euskalari handiak eman zion zabalkundea, bere “Cancionero Popular Vasco” lan erraldoiaren bidez (Azkue, 1980, 296-298. or.); Engrazia Lazkano oletar laguntzaile oparoari ikasi zion.

Doinu horretaz honela dio Emilio Donado Urigoitiak (2003, 380. or.): “La melodía de esta danza (“Atzo Bilbon nengoan”) es particularmente interesante por ser la base musical del himno vasco *Eusko Gudariak* cantado desde la guerra de 1936”.

Hona hemen bi kantuen partiturak (Azkue, 1980, 296-298. or.)³:

The image shows a musical score for the song "Atzo Bilbon nengoan". It consists of six staves of music with lyrics written below the notes. The lyrics are in Basque and describe the song's origin and its role as the anthem of the Basque people during the war.

Euz-ko gu-da-ri-ak ge-ra Euz-ka di-ot-ka-tze-ko, ger-tu-rik dau-ka-gu o-do-la be-
 -re al-dez e-ma-te-ko. I-rrin-tzi bat en-tzun da gor-ke ton-to-re-an goa-zen gu-da-ri
 da-mak i-ku-rr-i-ñan a-tze-an.
 A-tzo Bil-bon nen-go-an, gaur nao Bi-to-ri-a'n, sa-rr-i u-ra-a-gor-tu da gu-re
 i-tu-rr-i-en la-ra la-ra la-le-ra la-ra la-ra la-le-ra la-ra la-ra la-ra la-ra la-ra la-
 -ra la-ra la-re-la

[3] <http://getxosarri.blogspot.com/2012/05/garate-y-el-eusko-gudariak.html>

1. Atzo Bilbon nengoan
 ta gaur Bitorian,
 sarri ura agortu da
 gure iturrian.
 O! Neska farandona
 akerran bekoki
 zazpi arto-zati ta
 baba lapiko bi.
 Lara larala lera...

2. Mendiolan ei dagoz
 iru neskatila,
 asko egoten dira
 eurari begira.
 Bata da Mari Pepa,
 bestea Karlota,
 irugarrena bere
 txairo-txairoa da.
 Lara larala lera...

3. Tiriki-tiki-tauki
 or dona senarra?
 Tiriki-tiki-tauki
 basora joan da.
 Bart gaberdian
 arek eroan katua!
 A zekusenak utsik
 ezeukan barrua.
 Lara larala lera...

Gaztelaniazko itzulpena ere ematen dute Emilio Donado Urigoitiaren argitalpen horretan (2003, 380. or.):

1. Ayer estuve en Bilbao, hoy en Vitoria; a menudo se ha secado el agua de nuestra fuente. ¡Oh garrida marimacho! Frente de macho cabrío; siete trozos de borona y dos pucheros de alubia (son tu alimento), Lara larala lera...

2. Dicen que hay tres muchachas en Mendiola; muchos suelen estar mirándolas. La una es Mari Pepa, la otra Carlota, la tercera es también guapota. Lara larala lera...

3. Tiriki-tiki-tauki, ¿dónde está el marido (tuyo)? Tiriki-tiki-tauki, ha ido al bosque. De vino iba cargado ayer de madrugada. Aquella que le viera iría (también cargada). Lara larala lera...

Doinua hemen dago entzungai:

<https://www.youtube.com/watch?v=HaBPtOEutpE>

Hitzatzea

Beraz, labur esanda, iritzi baten arabera, “Eusko gudariak” kantuaren doinua “Mando baten ganean” bertsotik hartu zen, eta, beste iritziaren arabera, ordea, “Atzo Bilbon nengoan” bertso-sortatik. Guk ez dugu ez bataren ez bestearen alde egingo; horretarako, datu gehiago beharko genituzke.

Bukatzeko, bihoakio hemendik nire esker onik bihozkorrena Oletako Marivi Aldasorori, berak emandako laguntza gabe ezinezko izango bainuen lan hau egitea.

Bibliografia

- Azkue R. M. (1980). *Cancionero Popular Vasco*. 3. argitaraldia. Bilbo: Euskaltzaindia.
- Donado Urigoitia Emilio J. (2003). *Otxandio, Oleta, Gatzaga, Legutio eta Ubideko euskal herri-kantak = Canciones populares vascas de Otxandio, Olaeta, Gatzaga, Legutio y Ubidea*. Otxandio (Bizkaia): Fundación Andresa Landa Axpe.
- Echeverría, J. M. & Gimón, J. (1895). *Ecós de Vasconia [Música impresa] / arreglados para piano y canto por los maestros Echeverría y Guimon*. Donostia: A. Díaz y Cía editores.
- Zavala, A. (1978). *Bilintx. Indalecio Bizcarrondo. 1831-1876 Bizitza eta Bertsoak / Vida y Poesías*. Donostia: Caja de Ahorros Municipal de San Sebastian.